

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH FANLARINING MAZMUNI VA BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Boymatova Go'zalxon Bohodirovna

*Farg'ona viloyati Furqat tumani 22-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish fanlarining mazmuni va boshlang'ich ta'lim tizimining bugungi kundagi ahamiyati xususidagi fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ona tili, dars mazmuni, maqsad, vazifa, gap, ohang, nutq, so'z va nutq ravonligi, o'qish texnikasi.

Аннотация: эта статья дает представление о содержании предметов обучения родному языку в начальных классах и текущей важности системы начального образования.

Ключевые слова: начальное образование, родной язык, содержание урока, цель, задание, речь, тон, речь, беглость речи и речи, техника чтения.

Annotation: this article provides insights into the content of mother tongue teaching subjects in the primary grades and the current importance of the primary education system.

Key words: primary education, mother tongue, lesson content, purpose, task, speech, tone, speech, fluency of speech and speech, reading technique.

Mustaqillik yillarida ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini zamon talablari darajasiga ko'tarish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Dunyoning barcha rivojlanayotgan davlatlari (hatto bir qator rivojlangan davlatlar ham) XXI asrda o'z oldiga hamma bolalarni umumiy o'rta ta'lim jarayoniga to'liq qamrab olish masalasini qo'ygan bir vaqtda, mustaqil

O‘zbekistonda ushbu muammo allaqachon muvaffaqiyatli hal etilgan bo‘lib, navbatdagi ustuvor vazifa sifatida sifatli ta‘lim-tarbiya berish, ta‘limning samaradorligini oshirish masalasi qo‘yilmoqda. Zero mamlakatimizda bolalarning umumiy o‘rta ta‘lim bilan qamrab olish darajasi jahonda yuqori ko‘rsatkichni 99,7% ni tashkil etadi. Bugungi kunda ilm-fan, texnika va ishlab chiqarish sohalarining tez sur‘atlarda jadallik bilan rivojlanishi barcha ta‘lim muassasalarida ta‘lim-tarbiya sifatini mazmun jihatidan yangi bosqichga ko‘tarishni talab etmoqda. Bu o‘z o‘rnida har bir tizim xodimi, ayniqsa, o‘qituvchilar zimmasiga yanada yuksak mas‘uliyat va vazifalarni yuklaydi. Negaki, rad qilib bo‘lmaydigan bir haqiqat bor — qilingan barcha sa‘y-harakatlar oxir-oqibat o‘qituvchi mehnati orqali o‘z natijasini o‘quvchilarning yaxshi bilimi va xush axloqida namoyon etadi. Shunday ekan, pedagoglardan vijdonan mehnat qilish, yorug‘ kelajagimiz oldidagi mas‘uliyatlilik, ko‘rsatilayotgan yuksak e‘tiborga munosib javob berish talab etiladi.

Boshlang‘ich ta‘lim jarayoni bolaning mantiqiy tafakkur qila olishi salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarshi, kommunikativ savodxonligi va o‘z-o‘zini anglash salohiyatini shakllantirishga jismonan sog‘lom bo‘lishga moddiy borliq go‘zalliklarni xis eta olishga, go‘zallik va nafosatdan zavqlana olish, milliy urf-odatlarini o‘zida singdirish va ardoqlash, ularga rioya qilishga o‘rgatadi. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi oldiga qo‘yilgan vazifalarning bajarilishini nazorat qilish ta‘lim standarti orqali amalga oshiriladi. Ta‘lim standarti asosida davlat boshlang‘ich sinf o‘quvchilaridan standartda belgilab qo‘yilgan ko‘rsatkichlarga erishishni talab qiladi va o‘z navbatida bu ko‘rsatkichlarga erishish uchun zarur bo‘lgan ta‘limiy xizmatlar va vositalar bilan ta‘minlaydi.

Ayniqsa boshlang‘ich sinflarda Ona tili ta‘limi bolalarning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirishga, erkin fikrlay olishi, o‘zgalar fikrini aniqlashi, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish, jamiyat a‘zolari bilan erkin muloqotda bo‘la olish ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ona tili ta‘limda yozuv fani emas. Balki butun jarayoni sifatida qaraladi.

Ona tili ta'lim standarti ko'satgichlari bolaning fikrlay olishga, ifodalangan fikrni anglashga va o'z fikrini savodli, mantiqiy izchillika rioya qilingan holda bayon qila olishga o'rgatish nuqtai nazaridan belgilaydi. Bo'shlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning ona tili ta'lim sohasi bo'yicha tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan minimal talablar quyidagi uch parametr standart o'lchovi orqali aks ettiriladi.

- O'qish texnikasi.
- O'zgarlar fikrini va matn mazmunini anglash.
- Fikrini yozma shaklda bayon etish malakasi.

Bo'shlang'ich sinflarda o'quvchilar ona tili o'qish bo'yicha quyidagi bilim, ko'nikma va malakalarni egallashi shart.

1. O'qish texnikasi bo'yicha: Miqdoriy ko'rsatkich, bir daqiqada 80-90 so'zni o'qiy olish.
2. Talablar: harflarni to'g'ri talaffuz etish; so'zlarni to'g'ri o'qish; gap ohangiga rioya qilgan holda ravon va obrazli o'qish; gapdagi tinish belgilarini talaffuzda aks ettirish; sanash va ajralish ohanglaridan to'g'ri foydalanish; so'z urug'ulariga rioya qilish; ohangga rioya qilish; ilmiy atama va ramzlarni to'g'ri talafuz etish.[3]

Boshlang'ich sinflarda ona tili o'rgatishdan asosiy maqsad bolalarning yosh xususiyatlari va yozma nutqini, tafakkurini amalga oshirish, ularni shaxs sifatida shakllantira borishni amalga oshirish, ularda bilim olishga qiziqishni oshirish, faollik, mustaqillik, mehnatsevarlik, qiyinchaliklarni yenga olish qobiliyatlarini o'stirish hisoblanadi. Bolalarning aqliy va nutqiy qobiliyatlarini muvaffaqiyatli o'stirish kelgusida fanlarni puxta o'zlashtirishlariga imkoniyat yaratadi. Boshlang'ich ta'limda ona tili ta'limi mazmunining negizi quyidagilarni o'z ichiga oladi.

- Gap va nutq, nutq tovushlari, ona tilining fonetik tizimi (fonetik tahlil, unli va undosh tovushlar, jarangli va jarangsiz undoshlar);
- bo'g'in va bo'g'in tuzilishi, so'zlarni bo'g'inlab ko'chirish;
- so'z va so'z ma'nolari (lug'aviy tahlil – bir ma'noli so'zlar);

- soʻz tarkibi oʻzak va qoʻshimchalar (turlovchi va yasovchi) oʻzaklarda tovush oʻzgarishi, bir necha shakldagi qoʻshimchalar (oʻzak va qoʻshimchalar imlosi);

- soʻz – nomlarini mazmuniga koʻra guruhlash predmetlar nomini bildiruvchi soʻzlar predmetlarning harakatini, belgisini, sanogʻini bildiruvchi soʻzlar, predmetga ishorani ifodalovchi soʻzlar (shaxsga nisbatan-kishilik olmoshi);

- gap, gapning fikr bildirish maqsadiga koʻra turlash (darak, soʻroq, buyruq va his-hayajonni bildirgan gaplar) gapda tinish belgilarining ishlatishi, nuqta, soʻroq, undov) yozma nutqda ishlatiladigan muhim belgilar vergul, qavs, ikki nuqta, koʻp nuqta.

- gapning tuzilishi, gapning asosiy mazmunini bildiruvchi bosh boʻlaklar ega va kesim asosiy mazmunini toʻldiruvchi boʻlaklar (ikkinchi darajali boʻlaklar – ularning turi va nomlaridan mustasno);

- gapda soʻzlarning oʻzaro bogʻlanishi, soʻzlar birikmasi, (gapning uyushiq boʻlaklari, ularning oʻzaro bogʻlanishi);

- gap va matn, matnning tuzilishi; mavzu, [voqea tafsiloti](#), asosiy fikr bayoni, xulosa chiqarish, reja tuzish, sarlavha, xat boshi, dialog, monolog gaplar; bayon, kichik insho, ogʻzaki, yozma ijodiyot;

- xabar, xat, maqola, tabriknoma, taklifnoma, eʼlon, yozish, roʻyxat tuzish;

- kitob bilan ishlash;

- soʻzlarni toʻgʻri talaffuz qilish, boʻgʻinlab oʻqishdan ongli, sidirgʻasiga, tez, toʻgʻri, ravon, ifodali oʻqishga erishish;

- kichik hajmda sheʼrni yod olish;

- 2-3 sinflarda yozuvchilarning ism-sharifi, asarlarining nomlari haqida toʻlaroq tushuncha hosil qilish;

- badiiy asarlarni sharhli, ijodiy va ifodali oʻqish

- asar syujet voqealari oʻrtasidagi bogʻlanishni, qahramonlarning feʼl-atvorini aniqlash, qiyosiy tavsiflash;

- oʻqigan asarlarni yuzasidan oʻz fikr-mulohazalarini ogʻzaki va yozma tarzda izchil ifodalash

- soʻz boyligini oshira borish
- 4-sinfda oʻqigan asarlari yuzasidan mustaqil reja tuzish;
- oʻqigan asarlari yuzasidan savol topshiriqlar tuzish;
- badiiy asarlarni oʻzaro qiyoslab, tegishli xulosalar chiqarish.[2]

Taʼlim-tarbiyaning sifati, samaradorligi birinchi navbatda sifatli taʼlimga bogʻliq. Sifatli taʼlim esa xalqona tilda aytganda yaxshi muallimga, oʻqituvchi va tarbiyachiga bogʻliq. Maktabda taʼlim olayotgan har bir bola iqtidorini, individual imkoniyatlarini va boshqa qator shaxsiy sifatlarini batafsil oʻrganmay, tahlil qilmay turib mazkur oʻquvchi kelajagini pedagogik jihatdan toʻgʻri baholab boʻlmaydi. Zero, “Mamlakatimiz oʻz taraqqiyotining yangi davriga qadam qoʻygan hozirgi kunda Oʻzbekistonda barcha sohalarda keng koʻlamli oʻzgarishlar amalga oshirilmoqda. Ana shu islohotlarning muvaffaqiyati, mamlakatimizning dunyodagi rivojlangan, zamonaviy davlatlar qatoridan munosib oʻrin egallashi, avvalo, ilmfan va taʼlimtarbiya sohasining rivoji bilan, bu borada bizning dunyo miqyosida raqobatdosh boʻla olishimiz bilan uzviy bogʻliq.”[1]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xalqaro tadqiqotlarda boshlangʻich sinf oʻquvchilarining oʻqish savodxonligini baholash. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati, 2019
2. Boshlangʻich taʼlim boʻyicha yangi taxrirdagi DTS, dasturining maqsad va vazifalari. <https://hozir.org/talimni-maqsadi.html>
3. Murodova Surayyo. Yaxshi muallim sifatli taʼlim”
<http://btr2014.zn.uz/oqituvchilarga-2/metodik-tavsiyalar/yaxshi-muallim-sifatli-talim/>